

รักธรรม เพื่อรักประเทศไทย

ธรรมเนียมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนาภณ สมหวัง

Dhanapon.so@spu.ac.th

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีปทุม

หากกล่าวโดยสรุป คุณูปการสำคัญของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยูร ปยุตฺโต) ก็คือ ท่านได้นำเสนอหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาชีวิต และเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมในโลกยุคใหม่ โดยรู้แตกฉานในรากฐานอารยธรรมและก้าวทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เนื่องในโอกาสเจริญอายุวัฒนมงคลครบ 81 ปี "สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์" ในวันที่ 12 มกราคม ผู้เขียนจึงใคร่นำเสนอข้อธรรมชวนคิด และพิจารณาพระธรรมของท่านเกี่ยวกับการพัฒนาและฟื้นฟูสังคมไทยให้ก้าวไปสู่ความเจริญยั่งยืน

เจ้าประคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ได้แสดงให้ตระหนักว่า ในปัจจุบันนี้ มนุษย์จะต้องพัฒนาปัญญาให้มั่งคั่งและก้าวหน้าเฉพาะหน้าและครอบคลุมความคิดแห่งการแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์นี้ออกไป จึงจะเห็นความจริงแท้ของโลกและชีวิตกับทั้งจุดหมายอันยั่งยืนถาวรที่มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยต้องการ คือ ชีวิตที่ดีงาม สังคมที่มีสันติสุขและโลกที่น่าอยู่อาศัย มิใช่เพียงแต่การมีวิสัยทัศน์ที่เพียงสนองจุดหมายแห่งความสำเร็จในกรอบความคิดของการเอาชนะในระบบการแข่งขัน

เมื่อมองถึงพัฒนาการของสังคมไทย ท่านเห็นว่า สังคมไทยมีภูมิหลังที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นพื้นฐานมาแต่เดิม ดังคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ภาวะดังกล่าวไม่เป็นเหตุบีบบังคับให้ต้องระวิงระแวงแย่งชิงกันมาก แต่สามารถเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน คนไทยจึงมีลักษณะที่เด่นชัด คือ ชอบสนุกและชอบทำบุญ ซึ่งนับเป็นความพิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับบุญเข้าด้วยกัน ดังปรากฏในประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวชนาค งานแต่งงาน งานวันสงกรานต์ เป็นต้น

เมื่อสังคมไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุตามแบบอย่างตะวันตก ที่มีอเมริกาเป็นแบบอย่างสำคัญ ทำให้สังคมไทยมีปัญหามากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบอเมริกาหรือตะวันตก หากแต่สังคมไทยเป็นสังคมที่รับเอาแบบอย่างความเจริญของสังคมตะวันตก ก้าวขึ้นตอนมาเป็นสังคมบริโภค

สังคมไทยได้ตั้งความหวังว่า จะพัฒนาตัวให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม แต่แล้วก็ก้าวข้ามขั้นตอนของอุตสาหกรรมนั้นไปเสีย คือแทนที่จะมีวิถีชีวิตแบบนักผลิตของสังคมอุตสาหกรรม เลยเถิดไปใช้วิถีชีวิตแบบ

สังคมบริโศก ทั้งคนกรุง คนเมือง และคนที่เข้ามาสนองลัทธิบริโศกนิยมในเมืองกรุงนั้นเหมือนกับสมคบกัน
ซ้ำเติมสังคมของตนให้เสื่อมโทรมและทะเลาะอ่อนแอหนักลงไป

ภาวะในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ก็หมดไป พื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนก็มาถึงขั้นขาดตอน วัฒนธรรมข้าง
นอกที่ตนชื่นชม คอยรับคอยตามก็มองเห็นแค่เปลือกผิว เข้าไม่ถึงเนื้อตัวที่เป็นทุนรากเหง้าแห่งสังคมของเขา
จนมีสภาพที่เรียกได้ว่า “ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา-modernization without development” ซึ่งมีความหมายว่า
ประเทศไทยมีความทันสมัยจริง แต่ไม่ได้พัฒนา “เพราะประเทศไทยอาจจะมีความเจริญรุ่งเรืองในภายนอก
ในทางวัตถุ มีดีกรบบ้านช่อง ถนนหนทางมากมาย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีระบบเศรษฐกิจ
แบบตะวันตกอะไรต่างๆ แต่ในแง่เนื้อหาแล้ว ไม่มีการพัฒนาเลย”

การพัฒนาสังคมไทยจึงจะต้องปลูกฝังและพัฒนาวัฒนธรรมแห่งปัญญา คือวัฒนธรรมแห่งความรู้
วัฒนธรรมแห่งการสืบค้นหาความจริง หรือที่เรียกว่า “**รักธรรม**” หรือฉันทะในธรรม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่
จะนำไปสู่การแก้ปัญหา เปลี่ยนสถานการณ์แห่งการตกเป็นเหยื่อข้อมูลข่าวสาร ไปสู่การเลือกปฏิบัติและ
เลือกใช้ข้อมูลข่าวสารเพื่อการสร้างสรรค์ และนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาปัญญา

สังคมไทยจึงต้องสร้างคนไทยให้รักธรรม(ธรรมฉันทะ) หรือมีวัฒนธรรมของความรู้ ผู้ตั้งยากขึ้นมาเพื่อ
พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยการสร้างจิตใจของนักผลิตและนักสร้างสรรค์ขึ้นมา

นั่นก็คือการสร้างคนไทยให้มีจิตวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ อันเป็นลักษณะของความรู้
รักความจริง ชอบเหตุผลนิยมปัญญา ชอบค้นคว้า แสวงหาสืบสาว ตรวจสอบ และการทดลองจนค้นพบความ
จริง และจิตใจของนักเทคโนโลยีที่ใฝ่สร้างสรรค์ และจิตใจแห่งนักอุตสาหกรรมที่เพียรบากบั่นผู้ตั้งยาก ใน
ขณะเดียวกัน คนไทยยังจะต้อง “**รักธรรม**” คือมีวัฒนธรรมแห่งการมองกว้าง คิดไกล และใฝ่รู้ นั่นก็คือ คน
ไทยจะต้องไม่มองเห็นเฉพาะประโยชน์ของตัวเอง ของพวกพ้อง หรือมองเห็นเฉพาะประโยชน์เฉพาะหน้า
เท่านั้น แต่จะต้องมองให้กว้างออกไปในสังคม โลก และธรรมชาติ ซึ่งมีได้จำกัดขอบเขตอยู่กับเพียงสังคม
ใดสังคมหนึ่ง และจะต้องมองในลักษณะของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอีกด้วย นั่นคือ การที่จะสร้างสรรค์ได้
จะต้องมีความใฝ่รู้ในสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ

การที่คนไทยจะสามารถพัฒนาวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมาได้นั้น เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชได้นำเสนอ
“**วัฒนธรรมพุทธ**” หรือ “**วัฒนธรรมพุทธศาสตร์**” เป็นตัวแบบในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ เพื่อเป็น
การรื้อฟื้นวัฒนธรรมแบบพุทธขึ้นมา หรือเป็นการปรับปรุงวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม
อุตสาหกรรม ที่กำลังครอบงำโลกอยู่ในปัจจุบันนี้

ทั้งนี้ท่านเห็นว่า วัฒนธรรมที่ผ่านมาจากมนุษยชาตินั้น ส่วนมีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งสิ้น รวมทั้งวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์เองด้วย ที่แม้เป็นวัฒนธรรมแห่งความรู้และต้องทำก็จริง แต่คับแคบและเสียคุณเป็นอย่างยิ่ง เพราะมองความจริงเพียงด้านเดียว คือ ธรรมชาติภายนอกและเฉพาะทางด้านวัตถุเท่านั้น ในขณะที่วัฒนธรรมแบบพุทธนั้น นอกจากเป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องรู้และต้องทำตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นวัฒนธรรมแห่งการพัฒนามนุษย์อย่างครอบคลุมรอบด้านอีกด้วย

“ วัฒนธรรมพุทธศาสนา มีลักษณะที่สำคัญคือ ก) เป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องรู้ คือ ต้องรู้องค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ที่ต้องเข้าถึงเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย ข) เป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องทำ เพราะพระพุทธานุศาสน์สอนว่า มนุษย์จะต้องพึ่งตนและทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ การที่มนุษย์จะพึ่งตนได้ต้องทำได้ด้วยตนเอง ต้องมีความเพียร (ตั้งมั่น) วัฒนธรรมพุทธศาสนา (จึง) เป็นวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้และใฝ่สิ่งยากอย่างมั่นคง เราจำเป็นต้องเน้นวัฒนธรรมพุทธ เพราะอะไร เพราะว่ามันเป็นอีกก้าวหนึ่งจากวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ยังไม่พอ เพราะอะไร เพราะแม้ว่า วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์จะสร้างความใฝ่รู้ มีนิสัยแห่งความคิดมีเหตุมีผล และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมจะช่วยให้ใฝ่สิ่งยากก็จริง แต่เรื่องหนึ่งที่วิทยาศาสตร์ไม่เคยพูดถึง คือ การพัฒนาคน วัฒนธรรมพุทธนั้น ถือการพัฒนาคนเป็นหัวใจหรือเป็นแกนกลางของทุกอย่าง ... ”

การพัฒนาและรักษาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรม ภาวะทางจิตใจและวิถีชีวิตของสังคมไทยให้มีลักษณะแบบเดิมคือ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว มีความพร้อมพร้อมทางเศรษฐกิจ ผู้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ดังที่เคยแสดงออกในงานเทศกาลและงานประเพณีสังคมไทยด้วยคำว่าสนุกและบุญ จะสำเร็จได้ก็ด้วยการที่คนไทยมีความ “รักธรรม” นั่นคือต้องมีวัฒนธรรมแห่งการแสวงหาความรู้และสร้างสรรค์ปัญญาดังกล่าวมา

เมื่อทำได้ดังนี้ คนไทยก็ไม่เพียงแต่จะ “รักษ์” หรือรักษาสังคมไทยได้เท่านั้น หากแต่จะยังสามารถรักษาสังคมโลกได้ทั้งหมดอีกด้วย ดังเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชได้กล่าวไว้ว่า “สังคมใด คนมีหลัก รู้จักใช้ข่าวสารข้อมูลให้เป็นสื่อสู่การพัฒนาคุณค่าของชีวิต เป็นฐานแห่งการสร้างสรรค์และเป็นปัจจัยแห่งความเจริญปัญญา โดยรู้จักบริหารข่าวสารข้อมูล สามารถสร้างความรู้ (knowledge) และสรรค์ปัญญา (wisdom) ขึ้นได้ สังคมนั้น จึงจะนำชีวิตและโลกไปสู่สันติสุขและอารยธรรมได้จริง”